

УДК 0.21

А.Л. Кухаренко

ГУМАНІСТИЧНИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті визначається основний зміст гуманістичного вектора розвитку діяльності бібліотек як соціально-комунікаційних центрів. Виокремлюються базові гуманістичні цінності в інформаційному супроводженні програмно-проектних зусиль з підвищення соціокультурної ролі бібліотек. Особливо акцентується увага на організаційно-виховній діяльності бібліотек ВНЗ через розкриття духовно-культурного потенціалу інформаційно-когнітивного сервісу бібліотечних установ. Особливе значення у розкритті гуманістичного вектора розвитку діяльності бібліотек надається підвищенню ролі виховної функції бібліотек у процесі соціалізації студентської молоді.

Ключові слова: бібліотека, місія бібліотек, гуманізм, гуманістичні цінності, комунікаційна культура, інформаційне супроводження.

А.Л. Кухаренко

ГУМАНИСТИЧЕСКИЙ ВЕКТОР РАЗВИТИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БИБЛИОТЕК ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

В статье определяется основное содержание гуманистического вектора развития деятельности библиотек как социально-коммуникационных центров. Выделяются базовые гуманистические ценности в информационном сопровождении программно-проектных усилий по повышению социокультурной роли библиотек. Отдельно акцентируется внимание на организационно-воспитательной деятельности библиотек вузов через раскрытие духовно-культурного потенциала информационно-когнитивного сервиса библиотечных учреждений. Особое значение в раскрытии гуманистического вектора библиотек предоставляется повышению воспитательной функции библиотек в процессе социализации студенческой молодежи.

Ключевые слова: библиотека, миссия библиотек, гуманизм, гуманистические ценности, коммуникационная культура, информационное сопровождение.

А.Л. Кухаренко

THE HUMANISTIC VECTOR OF DEVELOPMENT OF THE LIBRARY ACTIVITY AS SOCIAL COMMUNICATION CENTERS

This article defines the main content of the humanistic vector of development of the library activity as social communication centers are considered. This work separates the basic humanistic values in information maintenance of program-project efforts to improve the socio-cultural role of libraries. Separately, the focus is on organizational-educational activity of University libraries by the revelation of the spiritual-cultural potential of information-cognitive service of library institutions. The particular importance in the disclosure of humanistic vector libraries is provided to improvement of the educational function of libraries in the process of socialization of students.

Keywords: library, mission of libraries, humanism, humanist values, communication culture, information support.

Консолідація бібліотечної справи навколо гуманістичних цінностей нині є надзвичайно важливою, адже наше суспільство переживає період значних трансформаційних та модернізаційних змін. Інституціалізовані процеси в інформаційній інфраструктурі суспільства зумовили перегляд професійною спільнотою соціальних вимог і місії бібліотечних організацій, сприяли потужному професійному руху щодо визначення шляхів актуалізації бібліотечної діяльності та стратегічних напрямів розвитку бібліотек в інформаційному суспільстві.

Актуальність даної теми зумовлена тим, що вітчизняні автори недостатньо уваги приділяли вирішенню проблем відкритого контенту гуманістичної скарбниці, якою є бібліотека. Місце вишівської бібліотеки сьогодні базується на інформаційному забезпеченні навчально-виховного й наукового процесів ВНЗ. Варто відзначити, що при високому інтересі до проблем інформаційно-комунікаційної сутності бібліотек, практично відсутні праці, які розглядають гуманістичні аспекти спрямованості їхньої діяльності – корегуванні ціннісних орієнтацій студентів.

Історичний досвід людської цивілізації свідчить про те, що найбільш вагомим критерієм, який впливає на становлення людини як особистості, як суб'єкта й об'єкта соціальних комунікацій, була, є, і буде книга. Без цього символу нація втрачає ідентифікацію, як людина, що загубила пам'ять та забула рідну мову. Всесвітня бібліотечна система завжди акумулювала знання та мудрість людства і представляла собою єдиний світський соціальний інститут, який вважався символом суспільного гуманізму.

Саме тому бібліотека, як інтегрований інтелектуальний простір ВНЗ, покликана виконувати роль генератора інформаційно-освітнього та соціально-культурного середовища університету. Ця теза підтверджується сучасним досвідом діяльності бібліотек ВНЗ, які інтегруються у комунікаційний простір України [8].

Тенденції вдосконалення гуманістичної складової бібліотечної справи сьогодні стають в Україні найбільш значними, оскільки бібліотеки є «найзгуртованішим», централізованим та дисциплінованим суспільним інститутом [7, 10].

Вони є провідним складовим елементом у системі трансляції цінностей, допомагають читачам у виборі та ранжуванні пріоритетності тих чи інших ціннісних орієнтацій та установок. Бібліотечний соціальний інститут залишається, по суті, єдиним центром, що не є включеним у ринкові відносини, але цілком здатний через книгу й спілкування з читачем поширювати гуманістичні цінності, одухотворяти й об'єднувати людей, впливати на стан суспільних відносин.

Мета статті – визначити зміст гуманістичного вектора розвитку діяльності бібліотек ВНЗ, виокремити базові гуманістичні цінності, які продукуються у процесі реалізації виховної функції бібліотек. *Завдання статті*: 1) дослідити взаємозумовленість гуманістичних цінностей, які продукуються суспільством та бібліотеками ВНЗ; 2) встановити зв'язок продукування гуманістичних цінностей з основними напрямками діяльності бібліотек. Проблемність ситуації зумовлена необхідністю подолання основних протиріч між первинно-гуманістичним спрямуванням діяльності бібліотек та технократичними вимогами й інформаційно-технологічним насиченням сучасної бібліотечної справи.

Новизна вирішення питання полягає у введенні гуманістичного ресурсу, яким володіють бібліотеки ВНЗ, в систему інформаційного супроводження будь-яких соціально-культурних програм та проектів бібліотечної діяльності. Саме це становить гуманістичний вектор розвитку функціонування бібліотечної сфери. Без цього неможлива гуманізація нації. Тому наукові і публічні, дитячі і шкільні бібліотеки, так само, як і бібліотеки ВНЗ, є не просто інформаційними та соціально-комунікаційними центрами, а мають набагато більш важливе соціокультурне навантаження. Не випадково, що бібліотеки проголошуються гуманістичним символом нації [6; 10; 13].

Розгляд бібліотеки як феномена культури має свої традиції. До аналізу зумовленості діяльності бібліотек соціокультурними трансформаціями зверталися відомі бібліотекознавці: А. Ванєєв, Б. Володін, Є. Генієва, В. Ільганаєва, А. Соколов, Ю. Столяров, А. Чачко, В. Фірсов, які послідовно відстоювали традиції соціокультурного підходу. Феномен бібліотечної діяльності

з філософсько-культурологічних позицій розглядали Т. Маркова й І. Тикунова. Специфіці функціонування бібліотек загальноосвітніх закладів, як носіїв виховного потенціалу культури, присвячували свої публікації такі автори, як Н. Грабар, І. Журавльова, Т. Коротигіна, І. Коханова, К. Левківський, Ж. Марфіна, О. Печенежська та ін.

Сьогодні бібліотеки мають всі можливості для того, щоб збагатитися гуманістичним змістом у процесі виконання своїх соціальних функцій: меморіальної, комунікативної, інформаційної, освітньої та культурної. На цьому наполягають такі провідні дослідники гуманістичної діяльності бібліотек, як А. Соколов, С. Басов, Є. Генієва, С. Єзова, В. Ільганаєва, С. Матліна, А. Чачко та ін. Визнання гуманізму є етичною основою бібліотечної професії та головною спрямованістю бібліотечної діяльності, яка задає новий вектор розвитку національних бібліотек взагалі та бібліотек ВНЗ зокрема [10].

Звернемося до проблеми пріоритетів гуманістичних цінностей у діяльності бібліотек ВНЗ. Важливо, що гуманізація бібліотечної діяльності передбачає беззастережне визнання загальнолюдських чеснот (милосердя, доброти, чесності, порядності, справедливості, гідності тощо), формування громадянина-патріота, якому притаманні нове мислення, демократичний стиль діяльності, високий рівень самосвідомості та культури, й головне – творчої людини. Така особистість повинна розуміти не тільки перспективність і корисність своєї діяльності, а й прогнозувати кінцевий результат виконання своїх функціональних обов'язків.

Наприклад, А. Соколов у своїх наукових розробках спирається на розуміння гуманізму як світогляду (системи ідей) і взаємин між людьми [10]. Запропонована ним еталонна формула гуманізму має такий вигляд: «Гуманізм – це світоглядний комплекс, що включає і нормує такі духовні цінності: 1) розум, творчість і знання; 2) свобода самореалізації; 3) альтруїзм (безкорисливе людинолюбство, соціальна справедливість і відповідальність); 4) толерантність (гуманність, плюралізм, відмова від насильства); 5) обумовленість культурою і екогуманізм» [10]. Використовуючи цю формулу, науковець виводить наповнення

поняття бібліотечного гуманізму та зміст гуманістичної місії бібліотек в інформаційну епоху. У такий само спосіб розглядається гуманістична спрямованість діяльності бібліотек іншими дослідниками. Місія бібліотек, як вважає М. Дворкіна, – бути «посередником в світі інформації, що сприяє гуманізації всього світу» [5]. На думку І. Тихомирової, необхідно зберігати і розвивати не тільки окремі приклади прояву гуманності, а насамперед ті соціальні інститути, до яких належить, гуманістична за своїм призначенням, бібліотека [12].

Усе перераховане свідчить про те, що питання відповідності гуманістичної місії бібліотек ВНЗ до стратегії їхнього розвитку потребує подальшого дослідження та вивчення.

Нагадаємо, що до кодексів професійної бібліотечної етики часто залучається положення про те, що: «Гуманізм є світоглядною основою бібліотечної професії» [3]. Це положення потребує звернення бібліотекаря обличчям до Людини. Необхідно визнати, що бібліотека – це не технології, не сфера побутових послуг, а інститут, відповідальний за збереження і розвиток культури, оскільки за допомогою книги та читання формується ментальність і духовне життя народу. Робітники бібліотек повинні усвідомити, що вони відповідальні за збереження інтелектуального потенціалу нації, її самобутність та історичну спадкоємність, гідність, свободу і прогрес.

У цьому контексті доцільно згадати про психолого-педагогічну та загальногуманітарну функції, які визначаються важливою складовою професійної діяльності бібліотек, акцентують увагу на сенсі людяності, тобто ества професії, яка заснована на педагогіці гуманізації книгою. Значна частка навантаження припадає на сферу діяльності бібліографів, які відповідають за пошук літератури гуманістичного змісту, та рекомендації її читачам. Дослідники наголошують, що необхідно відроджувати методичну систему роботи з книгою, яка виховує читача на зразках класичних творів і доводить, що загальнолюдські цінності не коригуються.

За допомогою художньої літератури та її інструменту – слова, бібліотека здатна через щоденну взаємодію з читачем, через діалогічне спілкування сприяти формуванню гуманістичного світогляду, збагачувати інте-

лектуальний та емоційний досвід, впливати на мотиваційну сферу особистості [12]. Шлях формування гуманних взаємовідносин, які складаються під час бібліотечної діяльності, полягає у розвитку етичної та комунікаційної культури бібліотекаря [6]. Ми вважаємо, що людина, яка відвідує бібліотеку, повинна залучатися до спільної діяльності з бібліотекарем, який виступає провідником загальнолюдських цінностей. Це забезпечує збагачення творчого потенціалу, духовного розвитку особистості, фундаментом якої постає міжособистісне спілкування. Саме спілкування між бібліотекарем і читачем перетворює суб'єктів діалогу на безпосередніх учасників спільної культурної діяльності. Їх об'єднують найрізноманітніші форми та методи сучасного бібліотечного простору – від клубів за інтересами до громадських ініціатив місцевого співтовариства.

Формування особистості студента, насамперед, потребує поглиблення гуманістичної складової діяльності бібліотек у ВНЗ за рахунок акцентування уваги на пріоритеті добра, гідності, честі, справедливості людини. Егоїзм, злість, ненависть повинні подавлятися культурними цінностями, які людина засвоює у процесі виховання та духовного самовдосконалення. Бібліотека, як духовний наставник, своєю освітньою та виховною діяльністю повинна сприяти повному розкриттю творчих здібностей молоді, бути фундаментом морального очищення, допомагати в усвідомленні свого місця і ролі в суспільстві.

У цьому контексті концептуальні засади вияву гуманістичного вектора розвитку бібліотечної діяльності логічно пов'язані з визначенням комунікаційної складової бібліотечної справи, де мають місце не тільки стосунки, обмін інтересами, поглядами, а й пріоритетність обміну цінностями. Це забезпечує створення сприятливого психологічного мікроклімату бібліотек. За твердженням А. Кудішиної [9], гуманістичні тенденції діяльності бібліотек мають орієнтуватися на загальнолюдські фундаментальні цінності та передові наукові методи засвоєння, розвитку та соціалізації цих цінностей.

Оскільки в своїй діяльності бібліотеки ВНЗ традиційно використовують пануючі в

суспільстві норми та засоби фіксації, збереження та розповсюдження культурних цінностей, вони тим самим надають інформаційно-комунікаційну підтримку навчальній, науковій та виховній діяльності навчального закладу і мають сприяти формуванню нових якостей свідомості на суспільному, колективному та індивідуальному рівнях.

Тобто бібліотека, яка має певний інформаційний фонд документів соціальної пам'яті суспільства та володіє особистісною гуманістичною стратегією діяльності, повинна надавати активну допомогу в пошуку відповідей на «вічні питання» сенсу індивідуального та суспільного життя [1]. Комунікаційна культура, яка панує в бібліотеках ВНЗ, сприяє підвищенню культури інформаційного обслуговування, підвищенню рівня технологічної та методологічної культури за допомогою вміння надавати навчально-консультаційні послуги студентам. Для цього використовуються різноманітні форми роботи: організація лекцій, консультацій, екскурсій тощо. Ефективність обслуговування впливає на задоволення інтересів та потреб студентів, сприяє підвищенню їхнього інформаційно-культурного рівня, усвідомленню цілей, цінностей і сенсу освіти [4].

Важлива роль у вирішенні окреслених питань належить створенню бібліотечного комфорту, до якого більшість дослідників додають три складники: інтелектуально-інформаційний комфорт; психологічний комфорт, фізичний комфорт. Питання техніко-технологічного оснащення бібліотек у наш час набувають прикладного значення і мають бути віднесені до інноваційних заходів, які забезпечують їхню функціональну діяльність [8].

Бібліотека у процесі організації якісного сервісного обслуговування має орієнтуватися на резерви посилення культурно-просвітницької та виховної діяльності. Книгарні мають брати активну участь в організації виставок, конкурсів, літературних вечорів, влаштовувати презентації літературно-художньої творчості молодих дарувань серед студентської молоді. Цим вони сприяють формуванню інтелігентності студента, його високих духовно-моральних якостей.

Важливим напрямом роботи бібліотек стає підтримка творчості студентів та викладачів у жанрах графіки і живопису, вишивки і в'язання, флористики, розпису, фотографії та деяких інших видів мистецтв. За підтримки студентського клубу університету можна виразити себе у танцювальній, пісенній, сценічній творчості. Тобто різноманітність форм, які наповнюють гуманістичним змістом функціональну діяльність бібліотек ВНЗ, сприяє духовному і особистісному зростанню, стимулює потребу самовиховання гідної людини.

Отже, можна виокремити такі гуманістичні цінності, які мають продукуватися та транслюватися бібліотеками ВНЗ: інформаційно-комунікаційна культура, професійний етикет, активна життєва позиція; морально-етичні чинники працівників – відповідальність, ввічливість, доброзичливість, чесність, безкорисливість, толерантність; особистісні – гідність, справедливість, здоров'я, любов, щасливе подружнє життя, щирість, дружелюбність, креативність, здатність до саморозвитку, власний престиж, тобто завоювання визнання себе в суспільстві шляхом дотримання певних соціальних вимог, матеріальний добробут тощо.

Гуманістична місія сучасних бібліотек ВНЗ полягає у різноплановому впливі на організаційно-виховну діяльність навчальних закладів шляхом:

- підвищення духовно-культурного рівня системи інформаційно-когнітивного сервісу бібліотечних установ;
- забезпечення провідної ролі бібліотеки у трансляції національних і загальнолюдських цінностей;
- підвищення виховної функції бібліотек у процесі соціалізації студентської молоді і створюванні умов для гармонійного розвитку студента, розкритті його творчих здібностей;

- участі у коригуванні моральної свідомості через утвердження таких гуманістичних цінностей як безкорисливе людинолюбство, соціальна відповідальність, справедливість і здатність до толерантного діалогу працівників бібліотеки з читачами й колегами.

Отже, формування гуманістичного вектора діяльності бібліотек потребує підвищення рівня культури суспільства та вдосконалення гуманістичної складової діяльності бібліотек. У ході аналізу попередніх досліджень підтверджується важливість розкриття поняття та змісту діяльності бібліотек з гуманістичного супроводження основних їхніх складових, зокрема тих, що пов'язані з інформаційним обслуговуванням користувачів і освітньо-виховною діяльністю бібліотек. Простежена взаємозумовленість гуманістичних цінностей, що продукуються суспільством та бібліотеками ВНЗ, але виникає потреба у відповідному насиченні бібліотеками всіх своїх форм і методів для поєднання завдань реалізації гуманістичної функції з практикою обслуговування користувачів. Доцільним є поширення гуманістичного наповнення всієї соціокультурної діяльності бібліотек як соціально-комунікаційних центрів, де важливу роль відіграє формування гуманістичних цінностей студентської молоді в освітньому просторі ВНЗ, які виконують функції соціалізації, оцінювання, зразка, регулювання, комунікації, інтеграції в умовах глобального комунікаційного простору суспільства та освіти. Відтак важливими напрямками подальших досліджень залишаються оздоровлення та коригування ціннісних аспектів виховної діяльності бібліотек ВНЗ; пошук, розроблення та реалізація нових форм, методів і технологій ціннісної трансформації змістовного наповнення діяльності бібліотек в умовах сучасного медійного простору України.

Використані джерела

1. Амлинский Л.З. Научная библиотека: пространство для читателя и библиотекаря / Л.З. Амлинский // Научные и технические библиотеки. – 2013. – № 1. – С. 100–107.
2. Басов С.О. Гуманизм: в поисках безупречной системы ценностей / С.О. Басов // Библиотечное дело. – 2011. – №17. – С. 16–20.
3. Библиотечная этика в странах мира : сб. кодексов / сост. : В.Р. Фирсов, И.А. Трушина ; пер. М.П. Дубянской и др. – СПб. : Рос. нац. б-ка, 2002. – 156 с.

4. Грабар Н.Г. Інформаційно-виховні функції бібліотеки вищого навчального закладу / Н.Г. Грабар // Вісн. кн. палати. – 2004. – №1. – С. 35–37.
5. Дворкина М.Я. Информационное обслуживание: социокультурный подход / М.Я. Дворкина. – М. : ИПО Профиздат, 2001. – 111 с.
6. Езова С.А. О гуманизации общения, или как жить в гармонии с читателем / С.А. Езова // Библиотека. – 2011. – №7. – С. 13–14.
7. Ільганаєва В.О. Інституалізація соціально-комунікаційної сфери суспільства / В.О. Ільганаєва // Освіта регіону: політологія, психологія, комунікація. – 2008. – № 1. – С. 60–68.
8. Колесникова Т.О. Комунікаційні моделі діяльності бібліотек ВНЗ в умовах інформатизації : автореферат дис. ... канд. наук з соц. комунікацій / Т.О. Колесникова ; Харк. держ. акад. культури. – Х. : 2012. – 22 с.
9. Кудишина А.А. Гуманизм – феномен современной культуры / А.А. Кудишина. – М. : Академический проект, 2005. – 504 с.
10. Соколов А.В. Библиотечный гуманизм и гуманистическая миссия библиотек в информационном обществе / А.В. Соколов // Библиотечное дело. – 2011. – № 17 – С. 8–16.
11. Тимофеев І.Н. Бібліотечна робота з дітьми та підлітками: Книга / І.Н. Тимофеев ; Держ. закл. «Нац. б-ка України для дітей». – К., 2011. – Вип. 19. – 12 с.
12. Тихомирова И.И. Новый вектор развития российских библиотек, или Гуманно мыслить научить / И.И. Тихомирова // Библиотечное дело. – 2011. – № 17 (154). – С. 20–23.
13. Чачко А. Своєчасність підтримки гуманістичного напрямку в українському бібліотекознавстві: термінологічний контекст / А. Чачко // Вісн. Кн. палати. – 2002. – № 3. – С. 12–14.

References

1. Amlinskii L.Z. Nauchnaia biblioteka: prostranstvo dlia chitatelia i bibliotekaria / L.Z. Amlinskii // Nauchnye i tekhnicheskie biblioteki. – 2013. – № 1. – Pp. 100–107.
2. Basov S.O. Gumanizm: v poiskakh bezuprechnoi sistemy tsennosti / S.O. Basov // Bibliotechnoe delo. – 2011. – № 17. – Pp. 16–20.
3. Bibliotechnaia etika v stranakh mira : sb. kodeksov / sost. V. R. Firsov, I. A. Trushina ; per. M. P. Dubianskoi i dr. – SPb. : Ros. nats. b-ka, 2002. – 156 p.
4. Hrabar N. H. Informatsiino-vykhovni funktsii biblioteki vyshchoho navchalnogo zakladu / N.H. Hrabar // Visn. kn. palaty. – 2004. – № 1. – Pp. 35–37.
5. Dvorkina M.Ia. Informatsionnoe obsluzhivanie: sotsiokul'turnyi podkhod / M.Ia. Dvorkina. – М. : IPO Profizdat, 2001. – 111 p.
6. Ezova S.A. O gumanizatsii obshcheniia, ili kak zhit' v garmonii s chitatelem / S.A. Ezova // Biblioteka. – 2011. – № 7. – Pp. 13–14.
7. Ільганаєва В.О. Інституалізація соціально-комунікаційної сфери суспільства / В.О. Ільганаєва // Освіта регіону: політологія, психологія, комунікація. – 2008. – № 1. – С. 60–68.
8. Kolesnikova T.O. Komunikatsiini modeli diialnosti bibliotek VNZ v umovakh informatyzatsii : avtoreferat dys. ... kand. nauk z sots. komunikatsii / T.O. Kolesnykova ; Khark. derzh. akad. kultury. – Kh. : 2012. – 22 p.
9. Kudishina A.A. Gumanizm – fenomen sovremennoi kul'tury / A.A. Kudishina. – М. : Akademicheskii proekt, 2005. – 504 p.
10. Sokolov A.V. Bibliotechnyi gumanizm i gumanisticheskaia missiia bibliotek v informatsionnom obshchestve / A.V. Sokolov // Bibliotechnoe delo. – 2011. – № 17 – Pp. 8–16.
11. Tymofeev I.N. Bibliotechna robota z ditmy ta pidlitkami: Knyha / I.N. Tymofeev ; Derzh. zakl. «Nats. b-ka Ukrainy dlia ditei». – К., 2011. – Assue. 19. – 12 p.
12. Tikhomirova I.I. Novyi vektor razvitiia rossiiskikh bibliotek, ili Gumanno myslit' nauchit' / I.I. Tikhomirova // Bibliotechnoe delo. – 2011. – № 17 (154). – Pp. 20–23.
13. Chachko A. Svoiechasnist pidtrymky humanistychnoho napriamu v ukrainskomu bibliotekoznavstvi: terminolohichnyi kontekst / A. Chachko // Visn. Kn. palaty. – 2002. – № 3. – Pp. 12–14.